

Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрлігі

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті

«Басқару және саясаттану» кафедрасы

**ЕЛ БАСЫ ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВТЫҢ
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНА ЖОЛДАУЫ**

*Конструктивті қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы және
гүлденуінің негізі*

Авторлар-құрастырушылар:

Калиев И.А. – саясат ғылымының кандидаты, доцент

Ельмуратов Г.Ж. – саясат ғылымының кандидаты, доцент

Кіріспе

Мемлекет басшысының Жолдауы әрқашан біздің халқымыз үшін маңызды саяси оқиға болып табылады. Онда уақыттың нақты ойластырылған және расталған елдің одан әрі дамуы үшін нақты қадамдар ұсынылған.

Жолдау парламентшілерге, атқарушы билік органдарына, жалпы қоғамға, еліміздің алдағы кезеңге арналған мақсаттары мен міндеттерін айқындайтын нұсқаулық болады.

Қоғамның негізгі бағыттары – экономиканы цифрландыру, жалақыны, шәкіртақыларды, әлеуметтік төлемдерді ұлғайту, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес және білім беру мен денсаулық сақтауды жаңғырту процестерін жалғастыру бойынша шаралар айқындалды.

Әрине, Жолдаудың ережелері жыныстық зорлық-зомбылық пен педофилия, сондай-ақ есірткі тарату мен адам саудасы үшін жазаны қатайтуға қатысты.

2019 жыл Жастар жылы деп жарияланды. Жолдауға сәйкес, жас ұрпақ одан әрі өзін-өзі тануға, өзін-өзі дамытуға, мемлекет мүддесі үшін белсенді қызмет етуге, олардың мәселелерін дербес шешуге мүмкіндік алады.

«Бостандық, бірлік, тұрақтылық, өркендеу» – тәуелсіздік жылдарында қалыптасқан қазақ жолының негізгі құндылықтары.

Жолдаудың міндеттері жақын уақытта үкіметтің, барлық мемлекеттік билік құрылымдарының, азаматтық қоғам институттарының, сондай-ақ Қазақстан Республикасының әрбір азаматының жұмысындағы басымдыққа айналуы керек.

КОНСТРУКТИВТІ ҚОҒАМДЫҚ ДИАЛОГ - ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ ГҮЛДЕНУІНІҢ НЕГІЗІ

2019 жылғы 2 қыркүйекте Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Парламент палаталарының бірлескен отырысында Қазақстан халқына жолдауын жеткізді.

Мемлекет басшысы бірнеше жылдар ішінде Қазақстанның Тұңғыш Президенті Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың басшылығымен біздің еліміз әлемдегі тұрақты және беделді мемлекетке айналғанын атап өтті.

Қазақстанның даму жолы бүкіл әлемге қазақстандық модель немесе Назарбаев моделі ретінде танылды.

Енді Тәуелсіздіктің жетістіктерін арттыруға, елді дамудың сапалы жаңа деңгейіне шығаруға мүмкіндік бар. Президент өз Жолдауында «Елбасы» әзірлеген Бес институционалдық реформаны және Ұлт жоспарын толыққанды іске асыру қажеттілігіне негізделген мақсаттарды іске асырудың кейбір мәселелерін шешуді ұсынды.

Президент саяси қайта құру кезең-кезеңімен және мемлекет пен халықтың мүдделерін ескере отырып жүзеге асырылатынын атап өтті. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, жүйесіз саяси ырықтандыру ішкі саяси жағдайды тұрақсыздандыруға, тіпті мемлекеттілікті жоғалтуға әкеледі.

Сондықтан, саяси реформалар «алға» шықпай-ақ, бірақ дәйекті, табанды және ойластырылған түрде жүзеге асырылады. Біздің негізгі қағидатымыз: сәтті экономикалық реформалар елдің қоғамдық-саяси өмірін модернизациялаусыз мүмкін емес.

«Күшті Президент – ықпалды Парламент – есеп беретін Үкімет». Президенттің айтуынша, саяси жүйенің бұл формуласы мемлекет тұрақтылығының негізі болып табылады.

Президент атап өткендей, біздің ортақ міндетіміз - азаматтардың барлық сындарлы сұраныстарына тез әрі тиімді жауап беретін «Есту мемлекеті» тұжырымдамасын жүзеге асыру. Билік пен қоғамның тұрақты үнқатысуы арқылы ғана қазіргі заманғы геосаясат жағдайында үйлесімді мемлекет құрыла алады.

Сондықтан азаматтық қоғамды қолдау және нығайту, оны шешу үшін ең өзекті ұлттық міндеттерді талқылауға тарту қажет.

Біріншіден, Президент партия құру процесін жалғастыруды ұсынды. «Nur Otan» партиясы Елбасының және оның төрағасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың арқасында елдің жетекші саяси күшінің күрделі де жауапты миссиясын дәйекті түрде жүзеге асырды. Елдегі көппартиялық жүйенің дамуына, саяси бәсекелестік пен пікірлердің плюрализміне ықпал ету қажет. Бұл ұзақ мерзімді перспективада саяси жүйенің тұрақтылығы үшін маңызды.

Екіншіден, тұрғындардан тиімді кері байланыс қажет. Қоғамдық үнқатысу, ашықтық, адамдардың қажеттіліктеріне жедел ден қою - мемлекеттік органдар қызметінің негізгі басымдықтары. Мемлекеттік қызметшілердің жұмысының тиімділігін арттыру үшін оқытылған жас кадрларды олардың қатарына тарту қажет. 2024 жылға қарай мемлекеттік

қызметкерлер мен ұлттық компаниялардың қызметкерлерін 25 пайызға қысқарту керек.

Үшіншіден, митингілер туралы заңнаманы жетілдіру қажет. Конституцияға сәйкес, біздің азаматтарымыз сөз бостандығына құқылы. Егер бейбітшілік әрекеттері заңды бұзу және азаматтардың демалуын мақсат етпесе, онда сіз алға жылжып, заңда белгіленген тәртіппен олардың жүргізілуіне рұқсат беруіңіз керек, ол үшін арнайы орындар бөлуіңіз керек.

Төртіншіден, әлеуметтік келісімді нығайтуға көмектесу қажет. Осыған байланысты саяси процестерді саралап, бірлігімізді нығайту үшін нақты шаралар қабылдау қажет. Қазақ халқының мемлекет құрушы ұлт ретіндегі рөлін ескере отырып, ұлтаралық келісім мен дінаралық түсіністі нығайтуды жалғастыру қажет. Алдағы уақытта азаматтық қоғамды дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы жасалып, қабылдануы керек.

Азаматтардың құқықтары мен олардың қауіпсіздігін қорғауды күшейтудің негізгі факторы сот және құқық қорғау жүйесін терең реформалау болып табылады.

Сот шешімдерінің сапасын жақсарту үшін бірқатар маңызды шаралар қабылдау қажет. Жыныстық зорлық-зомбылық, педофилия, есірткі трафигі, адам саудасы, әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық және жеке адамға, әсіресе балаларға қатысты басқа да ауыр қылмыстар үшін жазаны шұғыл күшейту қажет. Бұл менің Парламент пен Үкіметке берген тапсырмам. Сарапшылар мен қоғамның қатысуымен орталық және жергілікті билік органдарының нормативтік құқықтық актілерінің жобаларына сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптамананы қалпына келтіру қажет.

Құқық қорғау жүйесін толыққанды реформалау маңызды міндеттердің бірі болып қала береді. Алдағы үш жыл ішінде Ішкі істер министрлігін реформалауға 173 миллиард теңге бөлінеді. Сондай-ақ, жаңа тұжырымдама негізінде ұрысқа дайын армия құру міндеті тұр.

Әлемдік сипаттағы қиындықтарға қарамастан, Қазақстан экономикасы тұрақты дамуда. Жыл басынан бері экономикалық өсу көрсеткіштері әлемдік орташа мәндерден асып түсті. Елбасы ұсынған 2050 жылға дейінгі ұзақ мерзімді даму стратегиясы мен Ұлт жоспары аясында бірқатар құрылымдық міндеттерді орындау қажет. «Білім экономикасы», еңбек өнімділігінің артуы, инновациялардың дамуы, жасанды интеллект енгізу жаһандық прогресстің негізгі факторлары болды.

Стратегиялық мақсат – елдің Орталық Азиядағы аймақтық көшбасшы ретіндегі беделін нығайту. Мемлекеттің экономикаға негізсіз қатысуын азайту үшін Президент квазимемлекеттік компанияларды құруға мораторий енгізу туралы шешім қабылдады.

Мақсат – мемлекеттің тұрақтандырушы рөлі бар нарықтық институттар мен тетіктердің жан-жақты дамуын қамтамасыз ету. Шағын, әсіресе шағын бизнес елдің әлеуметтік-экономикалық және саяси өмірінде маңызды рөл атқарады. Сондықтан мемлекет бизнесті қолдауды қамтамасыз етуді жалғастырады. Бұл мақсатқа Ұлттық қордан шамамен 100 миллиард теңге

бөлінді. Біздің елімізде кәсіпкерлікті дамытудың сәтті мысалдары бар. Біз бүкіл қоғам шағын бизнесті қолдауға тиіспіз.

Сонымен бірге көлеңкелі экономикаға қарсы тұруды күшейту, капиталды тартып алуға, салық төлеуден жалтаруға қарсы күресті күшейту қажет. Үкіметке жаңа «Бизнестің жол картасы» бойынша алдағы үш жылға қосымша 250 миллиард теңге бөлуді тапсырамын.

Әлеуметтік аспектілерге баса назар аударып отырып, бизнесті қолдаудың жаңа нысандарын белсенді түрде енгізу қажет – бірінші кезекте көп балалы және аз қамтылған отбасылар үшін отбасылық кәсіп құруға. Экономиканың маңызды бағыты ретінде туризмді, әсіресе экологиялық және этно туризмді дамытуға ерекше назар аудару қажет. Экспорттық компанияларды мемлекеттік қолдаудың тиімділігін күрт арттыру қажет.

Тікелей шетелдік инвестицияларды тарту бойынша жұмысты белсенді түрде жандандыру қажет, онсыз экономикалық өсудің резервтері шектеулі болады. Бұл атқарушы биліктің басым міндеттерінің бірі. Қазақстан цифрлық экономикаға бет бұрды.

Жасайтын жұмыс көп. Біздің міндетіміз – инфокоммуникациялық инфрақұрылымды дамыту тұрғысынан аймақтағы көшбасшылықты нығайту.

Үкімет заңнаманы жаңа технологиялық құбылыстарға бейімдеуге мәжбүр болады: 5G, «Ақылды қалалар», үлкен деректер, блокчейн, сандық активтер, жаңа сандық қаржы құралдары. Қазақстан технологиялық серіктестіктің, деректер орталықтарының құрылысы мен орналасуының, деректер транзитінің дамуы, цифрлық қызметтердің жаһандық нарығына қатысу үшін ашық юрисдикция ретінде брендке айналуы керек.

Ауылшаруашылығы – біздің негізгі ресурсымыз, бірақ оны толықтай пайдалану мүмкін емес. Шетелдік инвесторларды ауыл шаруашылығына тарту өзекті мәселе болып табылады. Жер – біздің ортақ байлығымыз және оған жұмыс істейтіндерге тиесілі болу керек. Үкімет пен Парламент тиісті тетіктерді ұсынуы керек.

Біз Елбасының «Ауыл – Ел Бесігі» арнайы жобасын жүзеге асыруды жалғастырамыз. Үкіметке алдағы үш жыл ішінде «Ауыл – Ел Бесігі» жүзеге асыруға бөлінген 30 миллиард теңгеден басқа 90 миллиард теңге инвестициялау қажет.

Үкімет әлеуметтік аударымдардың өсіп келе жатқан көлеміне назар аударуы керек. Бір жағынан, бұл төлемдер әлеуметтік және зейнетақы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Алайда жұмыс берушілер жұмыс орындарын құруға және жалақыны көтеруге ынталануды жоғалтуы мүмкін. Бизнес көлеңкеге түседі. Сондықтан Президент Үкіметке 5% мөлшеріндегі қосымша зейнетақы жарналарын енгізуді 2023 жылға дейін кейінге қалдыруды тапсырды.

Біздің экономикамыздағы ең проблемалық мәселелердің бірі – оны несиелеу көлемінің жеткіліксіздігі. Тағы бір проблема – борыштық жүктеме, әсіресе халықтың әлеуметтік осал топтары шұғыл шаралар қабылдау қажеттілігін туындатты. Бұл проблема әлеуметтік және саяси өзекті болды.

Бизнесті несиелеуді екінші деңгейлі банктер қолайлы және ұзақ мерзімге қамтамасыз етуі керек. Қазіргі проблемаларды шешу үшін Ұлттық қор қаражатын пайдалануды азайту қажет.

Ұлттық қордың трансферттері экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған бағдарламалар мен жобаларды іске асыруға ғана бөлінуі керек. Ірі тау-кен өндіруші компаниялардың кірістері артып келеді, бірақ біздің азаматтарымыздың жалақысы айтарлықтай өсіп жатқан жоқ. Халықтың әлеуметтік жағдайына келетін болсақ, Үкімет бұл мәселені шешуде табандылық танытуы керек.

Әлеуметтік салада келесі бағыттарға ерекше назар аудару қажет. Біріншіден, білім беру сапасын арттыру.

Біз студенттердің қабілеттерін анықтауға негізделген мансаптық бағдарлау саясатына көшуіміз керек. Бұл саясат орта білім берудің ұлттық стандартының негізін құрауы керек. «Дипломмен – ауылға» бағдарламасының аясын кеңейту керек және жұмыс жаңа деңгейде жалғасуы керек. Келесі жылдан бастап үкіметке осы бағдарламаны қаржыландыруды 20 миллиард теңгеге дейін арттыру тапсырылды.

Сонымен қатар, аз қамтылған және көп балалы отбасылардан шыққан дарынды балаларды қолдаудың жол картасын жасау. Ғылымдағы жағдайға ерекше назар аудару қажет. Онсыз біз ұлттың ілгерілеуін қамтамасыз ете алмаймыз.

Екіншіден, отбасы мен бала институтын қолдау, инклюзивті қоғам құру. Бала құқығын қорғау және тұрмыстық зорлық-зомбылықпен күрес біздің басты міндетіміз болуы керек. Ұлт денсаулығын нығайтуға ерекше назар аудару қажет. 2020 жыл Еріктілер жылы деп жарияланды. Өзекті міндет – азаматтардың, әсіресе жастардың, студенттер мен студенттердің волонтерлық іс-шараларға қатысуын кеңейту, оларға белсенді өмірлік ұстаным дағдыларын қалыптастыру. Бұл біздің азаматтық қоғамды нығайту жөніндегі жұмысымыздың маңызды бөлігі.

2020 жылдың 1 қаңтарында Қазақстанда міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесі іске қосылды. Мемлекет тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін қолдайды. Оны қаржыландыруға 2,8 триллионнан астам қаражат бөлінеді. теңге, алдағы үш жыл ішінде. Үш жылдық бюджет аясында денсаулық сақтау жүйесін дамытуға қосымша 2,3 трлн доллар бөлінеді.

Үкімет келесі жылы мәдениет қызметкерлерінің жалақысын көтеруі керек. Сонымен қатар, білім беру және денсаулық сақтау саласында қолданылатын әлеуметтік жеңілдіктер мәдениет қызметкерлеріне берілуі керек. Мемлекет мұқтаж азаматтарды қолдау үшін барлық шараларды қабылдауда.

Бірақ бірқатар шешімдер толығымен расталмады. Нәтижесінде бізде патерналистік пікірлер айтарлықтай өсті. 5 жыл ішінде Қазақстанда атаулы әлеуметтік көмек алушылардың саны 77 мыңнан 1,4 миллионға дейін өсті, 2017 жылдан бастап әлеуметтік қолдауға бюджеттен бөлінетін қаражат

көлемі 17 есе немесе одан да көп өсті. Үкімет атаулы әлеуметтік көмек бөлу тетігін ашық, әділ болуға, жұмыс істеуге ынталандыратындай және бос өмір салтын ұстанбайтын етіп түзетуі керек.

Үкімет Ұлттық Банкпен бірлесіп, зейнетақы жүйесінің тиімділігін арттыру бойынша байыпты жұмыстар жүргізуі керек.

Шығындарды оңтайландыру және инвестициялық активтерді басқару сапасын арттыру үшін Үкіметке бірыңғай әлеуметтік қор құру және бір әлеуметтік төлемді енгізу арқылы бюджеттен тыс әлеуметтік қамсыздандыру жүйесін шоғырландыру туралы мәселені зерделеуді тапсырамын.

Жергілікті билік органдарының тиімділігін арттыру қажет.

Пилоттық жоба ретінде жергілікті билік органдарының тиімділігін бағалау жүйесін енгізуге болады деп санаймын.

Барлық деңгейде бюджеттік процесті ұйымдастыруды қайта қарау қажет. Бұл жұмыста халықтың жергілікті бюджетті қалыптастыруға нақты қатысуы маңызды рөл атқаруы керек.

Мемлекеттік, аудандық, қалалық және ауылдық деңгейлер жергілікті маңызы бар мәселелерді шешуде экономикалық тұрғыдан тәуелсіз болуға тиіс. Олардың құқықтары, міндеттері мен міндеттері заңнамалық актілерде нақты реттелуі керек.

Үш ірі қала әкімдіктерінің құзыреттерін кеңейту қажет, соның ішінде қаланы дамыту саясаты, көлік инфрақұрылымы, сәулет келбетін қалыптастыру.

Үкімет көші-қон процестерін басқару үшін тиімді шаралар қабылдауы керек.

Президент өзінің сайлау алды бағдарламасында тұрғын үй құрылысының бірыңғай саясатын жасау қажеттігін атап өтті. Негізгі қағида тұрғын үйге қол жетімділікті арттыру, әсіресе халықтың әлеуметтік әлсіз топтары үшін.

Осы мақсаттарға 2022 жылға қарай мемлекет 240 миллиардтан астам теңге бөледі.

2022 жылға қарай өңірлерді дамыту бюджеті 800 миллиард теңгеден асады. Еліміздің әртүрлі аймақтарының тұрғындары таза ауыз суға, табиғи газға және көлік инфрақұрылымына қол жеткізудің әртүрлі деңгейіне ие. Бұл мақсаттарға мемлекет 56 миллиард теңге бөледі. Нәтижесінде 2,7 миллионнан астам адам табиғи газға қол жеткізе алады.

Осы мақсаттарға 2022 жылға дейін мемлекет 1,2 трлн астам инвестиция салады.

Парламент Экологиялық кодекстің жаңа редакциясын талқылап, қабылдауы керек.

Жалпы, Үкімет алдағы уақытта өз қызметінің тиімділігін арттыруы керек. Президент сондай-ақ Парламент жанынан заңнаманы талдау және сараптау институтын құруды тапсырды, ол біздің заңдарымыздың сапасын жақсартуға көмектесуі керек.

Осылайша, Мемлекет басшысының Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауы мемлекетіміздің таяу жылдардағы даму бағытын айқындайтын маңызды стратегиялық бағыт болып табылады.